

ISSN 0350-1914

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

ОДДЕЛЕНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИКА И ЛИТЕРАТУРНА НАУКА
SECTION OF LINGUISTIC AND LITERARY SCIENCES

2013

ПРИЛОЗИ

CONTRIBUTIONS

XXXVIII

1-2

ПРИЛОЗИ CONTRIBUTIONS

XXXVIII 1-2

СКОПЈЕ – SKOPJE
2013

СОДРЖИНА

TABLE OF CONTENTS

СТАТИИ

МИЛИЦА МИРКУЛОВСКА

Таксисни конструкции во македонскиот и во полскиот јазик со извесни руски и албански еквиваленти 5

МАРИЈА ЛЕОНТИЌ

Турцизми во македонските презимена што изразуваат дејност 25

ЃОРГИ ПОП-АТАНАСОВ

Црковното книжевно наследство на манастирот „Успение богородично“ – Трескавец 43

МИЛАН ЃУРЧИНОВ

Контактите на Ацо Караманов со бугарскиот јазик и литература 77

КАТИЦА КУЛАВКОВА

Синкретичниот стил, книжевната и културна функција на кусите фикции на А. С. Пушкин 85

ПРИЛОЗИ

ИЦАЛ – МАНУ

Од резултатите на проектот „Местото на македонскиот јазик во словенскиот и во балканскиот јазичен свет“ 109

ПРИКАЗИ

ДИМИТАР ПАНДЕВ

Мисирковата животна трилогија 145

ВЕРА ГЕОРГИЕВА

За душата и за духовниот живот 153

МАРИЈА ЃОРГИЕВА ДИМОВА

Демонски вертикали 159

ТУРЦИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ПРЕЗИМИЊА ШТО ИЗРАЗУВААТ ДЕЈНОСТ

Апстракт: Турцизмите што се навлезени од 14 до 19 век во македонскиот јазик, освен што се одраз на една нова цивилизација и култура, претставуваат и слика на општествено-политичките, стопанските, културно-просветните и на социјалните околности во Османлиската Империја. Ова може да го проследиме и преку турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност.

Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност можеме да ги поделиме на: презимиња што изразуваат вонстопанска дејност (административно-правна и банкарска, војничка, духовна) и презимиња што изразуваат стопанска дејност (трговска, занаетчиска, земјоделска, услужни и сервисни дејности со сместување и со храна, транспорт). Турцизмите што изразуваат дејност даваат богата панорама пред сè на тогашниот динамичен стопански живот, а воедно останаа и како пишан спомен во презимињата.

Клучни зборови: турцизми, македонски презимиња, дејност.

1. Вовед

Како резултат на долгиот соживот меѓу македонскиот и турскиот народ, постоеле и има заемни влијанија на сите полиња. Ова особено се согледува во поглед на јазикот, кој со векови се развива на релацијата статичност–динамичност. Статичноста се труди да ги негува и да ги одржува драгоцените национални придобивки на јазикот, а динамичноста станува верификатор со најстрог критериум што се приспособува на духот на промените на своето време. Во една ваква спротивставена релација, јазикот како жива материја се менува и се развива. На овие промени и на развојот на јазикот посебно влијание имаат општествено-политичките и социјалните услови.

Периодот од 14 до 19 век е многу важен во историјата на македонскиот народ. Во овој период Македонија се наоѓала под административна управа на Османлиската Империја. Како резултат на ова, турскиот јазик станал државен јазик и оставил траги на сите простори и народи што биле во рамките на Османлиската Империја. Турскиот јазик, освен што бил државен јазик, бил јазик и на една нова цивилизација и култура, кој почнал брзо да се распространува и да влијае на другите јазици што се говореле во Османлиската Империја. Денес пишаните материјали се најголема потврда и доказ за овој процес на јазично влијание. При ова, треба да се нагласи дека турцизмите прво се јавиле во усниот, а потоа во пишаниот јазик. Во македонскиот јазик, при крајот на 14 век и почетокот на 16 век, почнале да се забележуваат турцизми. Во 15 и 16 век, многу ретко се сретнувале турцизми во пишани текстови, но во говорниот јазик нивната фреквенција била поголема. Во 17 век бројот на турцизмите се зголемил во пишаните текстови, а во 18 и 19 век турцизмите изобилно се употребувале и во пишаниот и во говорниот јазик. Од гореизложеното може да се заклучи дека говорниот јазик побрзо ги прифаќа промените и влијанијата во споредба со пишаниот јазик. Затоа пишаните текстови се трајни споменици и фотографски приказ на јазикот во определен период.

Оваа состојба може да се следи во делата на Пејчиновиќ, браќата Миладиновци, Мисирков, Цепенков и др. Со распаѓањето на Османлиската Империја, а посебно по НОБ и со конституирањето на македонскиот јазик, употребата на турцизмите се намалила, посебно во пишаниот јазик, а во говорниот сè уште често се употребуваат.

Турцизмите, освен што се одраз на една нова цивилизација и култура, претставуваат слика на општествено-политичките, стопанските, културно-просветните и на социјалните услови во тоа време. Ова може да го проследиме и преку турцизмите во македонските презимиња. Во овој реферат ќе се задржиме на оние презимиња што изразуваат дејност.

Многу дејности во Македонија биле присутни и егзистирале и пред нејзиното освојување од страна на Османлиите. Населението во Македонија се занимавало со земјоделска, занаетчиска, трговска, духовна и друга дејност. По турското освојување, сите овие дејности го задржале својот континуитет и се збогатице со многу други дејности, со кои се занимавале Османлиите. Оваа новонастаната состојба во минатото во Скопје, Драги Ѓоргиев вака ја опишува: „Веднаш по освојувањето на градот, добар дел од новите градски жители, колонизирани од Мала Азија, биле занаетчији чија професија била поврзана со потребите на војската и помошниот воен персонал, како и со начинот на животот на новата владејачка гарнитура. Тоа овозможило, во градот, да се појават многу нови занаети типични за ориенталната средина кои подоцна биле прифатени и од домашното население, како што биле: сарачкиот, сабјарскиот, абаџискиот и др.“¹ Може да се претпостави дека ваква била ситуацијата и во другите поголеми центри во Македонија. Видот на дејностите се зголемувал, а бројот и разновидноста на занаетите достигнале голем подем и биле застапени сите занаети што биле карактеристични за тоа време. При ова, треба да се обрне внимание дека муслиманите доминирале во административно-правната, војничката, трговската, занаетчиската и во стопанската дејност. Поради оваа ситуација христијаните започнале или да се приклучуваат кон новата вера или, пак, да се занимаваат и со други дејности, посебно со земјоделство и со сточарство.

Сиве овие дејности се негувале и се пренесувале од генерација на генерација. За нивната разновидност и значење, како што споменавме, можеме да добиеме претстава и преку турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност. Всушност, овие презимиња што означуваат дејност се некој вид и пишано наследство што се пренесува од колено на колено, бидејќи многу од нив изумреа, изумираат или ќе изумрат со новите достигнувања на технологијата. Токму презимињата што означуваат дејност ќе останат како пишани споменици за нивното постоење, а тоа е од големо значење за нашата културна, социјална, етнографска и општествено-економска историја.

2. Структурата на македонските презимиња што во својата основа имаат турцизам што изразува дејност

Македонските презимиња што содржат турцизам што изразува дејност во својата основа имаат прекар. Во минатото, во секојдневната комуникација често пати луѓето добивале прекар според дејноста што ја извршувале и еден дел од нив прераснале во презимиња. Презимињата што во својата основа имаат прекар изграден од турски елемент, според својата структура можат да содржат:

¹ Ѓоргиев, Драги. (1997). *Скопје од турското освојување до крајот на XVIII век*. Институт за национална историја – Скопје, 69

- турска лексема: Бозациев < *прек.* Бозаци, -ја < *тур. им.* bozacı: бозација, произведувач или продавач на боза

- турска лексема и турски суфикс по пат на аналогија: Шарлантиев < *прек.* Шарланти, -ја < *тур. нар. гов. им.* şırlağan: сусамово масло + *анал. тур. суф.* -cı: шарлаганџија, лице кое прави или продава сусамово масло

- турска лексема и македонски суфикс: Тамбурковска < *прек.* Тамбурко < *тур. им.* tambura < *арап.:* тамбура, општ назив за турските народни жичани инструменти + *мак. суф.* -ко: тамбурко, тамбураш, свирач на тамбура

- македонска лексема и турски суфикс по пат на аналогија: Тапанџиески < *прек.* Тапанџи, -ја < *мак. им.* тапан (вид народен инструмент) + *анал. тур. суф.* -cı: тапанџија, тапанар, лице кое свири на тапан

Во ексцерпираниот фонд најзастапени се презимињата што во својата основа имаат прекар изграден од турска лексема што изразува дејност.

3. Класификација на турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност

Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност можеме да ги поделиме на:

I. Презимиња што изразуваат вонстопанска дејност

- административно-правна и банкарска
- војничка и полициска
- духовна

II. Презимиња што изразуваат стопанска дејност

- трговска
- занаетчиска
- земјоделска
- услужни и сервисни дејности со сместување и со храна
- транспорт

3.1. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат административно-правна и банкарска дејност, се однесуваат на оние дејности што биле неопходни за функционирањето на Османлиската Империја. Следниве презимиња содржат таков тип дејности:

Авукатов, Авукатова² < *прек.* Авукат < *тур. им.* avukat < *итал.:* адвокат

Агов, Агова, Аговски, Агушев < *прек.* Ага < *тур. ист. им.* ağa: звање на раководните лица во Османлиската Империја

Ајанов, Ајановски < *прек.* Ајан < *тур. ист. им.* ayan < *арап.:* функционер во локалната управа во Османлиската Империја

Ајтарска < *прек.* Ајтар < *тур. им.* aytar: коресподент, лице што прави преписка

Јазанџиев, Јазациев, Јазациева, Јазациевски, Јозанџиски < *прек.* Јазанџи, -ја; Јазаци, -ја; Јозанџи, -ја < *тур. им.* yazıcı: писар

Кајмаками < *прек.* Кајмаками < *тур. им.* kaumakam < *арап.:* турски околиски управител

Кевилевски < *прек.* Кевил < *тур. им.* kefil < *арап.:* гарант, жирант

² Сите презимиња што се наоѓаат во овој реферат се ексцерпирани од двотомниот *Речник на презимиња кај Македонците* што е приложен во Библиографијата на рефератот.

Комзулов, Комзулова, Комсулов, Конзулов, Консуловска, Консулоски < *прек.* Комзул, Комсул, Конзул, Консул < *тур. им.* konsolos: конзул

Сарафов, Сарафова, Сарафоски < *прек.* Сараф < *тур. им.* sarraf: банкар, менувач на пари

Тарциманов, Тержиманов, Терцумановски < *прек.* Тарциман, Тержиман, Терцуман < *тур. им.* tercüman < *арап.:* терцуман, драгоман, преведувач

Татаров, Татарова, Татарски, Татарчев, Татарчева, Татарчевски < *прек.* Татар, Татарче < *тур. арх. им.* tatar: гласник, писмоносец, курир

Телегравчиски, Телеграфчиски, Телеграфчијска < *прек.* Телегравчија, Телеграфчија < *тур. им.* telgrafçi: телеграфчија, телеграфист, лице кое работи на телеграф

Кехаја < *прек.* Кехаја < *осман. тур. им.* kâhya < *пер.:* 1. арх. економ на кука, конак 2. старешина, на еснаф

Ќорвезироски < *прек.* Ќорвезир < *тур. прид.* köğ + *тур. им.* vezir < *арап.:* 1. везир, прв султански помошник 2. валија, гувернер кој ја носи титулата паша

Ќорбациски < *прек.* Ќорбаџија < *тур. ист. им.* çorbacı: 1. чорбаџија, господин, газда (за обраќање кон угледни христијани во провинција) 2. капетан во јаничарска војска

Ќаганоски < *прек.* Ќаган < *тур. ист. им.* kağan: владетел, император.

3.2. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат безбедносна дејност (војничка и полициска дејност), се однесуваат на оние дејности што претставувале стожер во Османлиската Империја, кои со освојување ги проширувале, а воедно и ги чувале нејзините граници. Еден дел од овие турцизми ја отсликуваат структурата и хиерархијата во османлиската војска. Следниве турцизми изразуваат војничка и полициска дејност:

Аскелиев, Аскелиева, Аскелиевски < *прек.* Аскели, -ја < *тур. им.* asker < *арап.:* војник

Бајрактар, Бајрактаревска, Бајрактаров, Бајрахтаров, Барјактаровски, Барјактарски < *прек.* Бајрактар, Бајрахтар, Барјактар < *тур. им.* bayraktar: знаменосец

Бекчикова < *прек.* Бекчик < *тур. им.* bekçi: стражар, чувар

Гавазов, Гавазовски, Ковазов < *прек.* Гаваз, Коваз < *тур. им.* kavas: стражар, чувар или телохранител во дипломатски претставништва

Пијаде, Пијадев, Пијадов < *прек.* Пијаде < *тур. им.* piyade: пешадиец

Сејменов < *прек.* Сејмен < *тур. им.* seymen, seğmen < *пер.:* сејмен, жандарм, припадник на еден род на јаничарската војска 2. вооружен коњаник во национална носија (при учество во свадбена поворка и други празници)

Сердар, Седаров, Сердарски < *прек.* Сердар < *тур. арх.* serdar < *пер.:* сердар, војвода, војсководач, заповедник, главен командант (во Османлиската Империја)

Субашевски < *прек.* Субаша < *тур. им.* subaşı: 1. субаша, полициски началник 2. градски надзорник (во Османлиската Империја)

Сувариев, Сувариева < *прек.* Сувари, -ја < *тур. им.* süvari < *пер.:* 1. коњаник 2. суварија, војник – коњаник, жандарм на коњ 3. капетан на брод

Талимциовски, Талимџоски, Талинциоски < *прек.* Талимци, -ја; Талинци, -ја < *тур. им.* talim < *арап.:* 1. учење, подучување, обука, настава, подготовка 2. вежбање, тренирање 3. обука на војници + *анал. тур. суф.* -ci: талимџија, инструктор, тренер, советник

Топчиевски, Топчиески, Топчиоски < *прек.* Топчија < *тур. им.* topçu: топчија, артилерист, војник кој ракува со топ

Чаушев, Чаушевски, Чаушеска, Чаушка, Чаушки, Чаушова, Чаушовски < *прек.* Чауш < *тур. им.* çavuş: 1. *ист.* чауш, лице кое објавува, издава наредби и одлуки 2. наредник, водник во војска 3. надзорник на работа 4. прв во класот (во воените училишта)

Цандарева < *прек.* Цандар < *тур. нар. гов. им.* candarma: 1. жандармерија 2. жандарм, воен полицаец

Цевалеков, Цевелеков < *прек.* Цевалек, Цевелек < *тур. ист. им.* civelek: млад јаничар

Целатоски < *прек.* Целат < *тур. им.* cellat < *арап.:* целат, човек кој извршува смртна казна.

3.3. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат духовна дејност, се однесуваат на оние дејности што се најкарактеристични за тој период, за начинот на живот, за верувањето и за вероисповедта.

Алифкин < *прек.* Алифка < *тур. им.* halife < *арап.:* халиф, калифа, духовен главар кај Муслиманите, врховен муслимански поглавар

Ациев < *прек.* Аци, -ја < *тур. им.* hacı < *арап.:* ација, лице што ја посетило светата кула Каба во Мека

Дервишев, Дервишова, Дервишовски, Дервушовски, Дервушоска < *прек.* Дервиш, Дервуш < *тур. им.* derviş: дервиш, припадник на дервишкиот ред, секта; скром, добродушен и побожен човек

Папазоски, Папазова, Папазоски < *прек.* Папаз, Папаз < *тур. им.* papaz < *грч.:* поп, православен свештеник

Челебиев, Челебиев < *прек.* Челебија, -ја < *тур. им.* çelebi: челебија (старешина на бекташкиот и на мевлевискиот дервишки ред)

Во групата на македонски презимиња што содржат турцизми што изразуваат духовна дејност, спаѓаат и презимињата што изразуваат уметност, забава и рекреација што биле омилен во минатото. Такви се следниве презимиња:

Сурлациоска, Сурлациоски < *прек.* Сурлаци, -ја < *тур. им.* zurnacı: зурлација, лице кое свири на зурла или изработува зурли

Тамбура, Тамбуркова, Тамбурковска, Тамбурковски < *прек.* Тамбура, Тамбурко < *тур. им.* tambura < *арап.:* тамбура, општ назив за турските народни жичани инструменти + *мак. суф.* -ко: тамбурко, тамбураш, свирач на тамбура

Тапанциева, Тапанциевски, Тапанциески < *прек.* Тапанци, -ја < *мак. им.* тапан (вид народен инструмент) + *анал. тур. суф.* -сі: тапанција, тапанар, лице кое свири на тапан

Ујунциев < *прек.* Ујунци, -ја < *тур. им.* oyuncu: 1. играч 2. актер, артист 3. танчер, танчерка

Џабазова, Џамбаз, Џамбазова, Џамбазовски, Џамбас, Џамбаски³ < *прек.* Џамбаз, Џамбас < *тур. им.* cambaz < *пер.:* џамбаз, акробат, играч на жица

Џинцевски, Џинцески < *прек.* Џинце < *тур. им.* cinci: волшебник, маѓесник, гледач, гаталец.

³ Презимињата Џабазова, Џамбаз, Џамбазов, Џамбазова, Џамбазовски, Џамбазоски, Џамбас, Џамбаска, Џамбаски што во себе го содржат турцизмот џамбаз се единствени презимиња што влегуваат во две класификации бидејќи означуваат две различни дејности: 1. играч, актер, артист, танчер, танчерка 2. одгледувач, дресер или препродавач на коњ.

3.4. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат трговска дејност, се однесуваат на оние дејности што се резултат на тогашниот стопанско-економски развој. Поволната географска местоположба на Балканот, во Македонија овозможила да се развие и да се одвива интензивна внатрешна и меѓународна трговија. Внатрешната трговија се развивала преку трговските врски меѓу градот и селото. Во поголемите трговски центри, од околните села доаѓале селани што ги нуделе своите производи на пазарите, бакалниците и дуќаните. Селаните користеле дел од производството за потребите на своите семејства, а останатиот дел го продавале на пазарите. На пазарите се продавале разни производи, како што се жито: пченица, просо, јачмен, ориз, леќа, наут, масло, сирење, сол, риба, ореви, костени, калинки, дињи, лубеници и сл. Се продавала и жива стока, како што се: коњи, овци, волови, магариња, мазги и сточни производи (месо, кожа, лој, волна и сл.). Развојот на земјоделската и занаетчиската дејност придонесол за зголемување на внатрешната трговија бидејќи земјоделските и занаетчиските производители вишокот од своето производство го продавале на пазарите во поголемите градови. Од ова може да се заклучи дека во општеството што се карактеризирало со натурално стопанство, поврзаноста меѓу земјоделството, занаетството и трговијата била нормална. Според Драги Ѓоргиев, „Целокупната трговска размена била регулирана со законски норми. Пазарните такси на скопските пазари биле налагани обично во акција во согласност со видот на стоката и нејзината количина. Со исклучок на некои производи, висината на таксите плаќани во Скопје соодветствувала со износот кој бил собираен и во другите градови во Империјата.“⁴ Освен пазарите, во тоа време и ановите, во кои престојувале каравани, биле трговски жаришта каде што навечер се тргувало и се склучувале трговски договори. Во надворешната трговија учествувале побогатите муслимани, Евреите и поимотните христијани што се занимавале со внатрешна трговија. Се извезувало: кожа, восок, жито и слично во Дубровник, Венеција и во други места. Долуизложените турцизми во македонските презимиња се одраз на тогашните трговски дејности:

Бакалинов, Бакаловски, Бакалска, Бакалчев, Бакелинов < *прек.* Бакалин, Бакал, Бакалче, Бакелин < *тур. им.* bakkal < *арап.:* бакал, трговец со намирници

Симсаров, Симсаровски, Симсоров < *прек.* Симсар, Симсор < *тур. им.* simsar < *арап.* симсар, комисионер, трговски посредник

Пазарчиевски < *прек.* Пазарци, -ја < *тур. им.* pazarcı: пазарчија, продавач на пазар

Таџер < *прек.* Таџер < *тур. арх. им.* tacir < *арап.:* трговец

Тужаровски, Тужароска, Туџарова, Туџарески, Туџаров, Туџаровски, Туџарски, Туџоревски < *прек.* Тужар, Туџар, Туџор < *тур. им.* tüccar < *арап.:* трговец, продавач

Черчиевски < *прек.* Черчи, -ја < *тур. им.* çerçi: 1. ситен трговец, трговец на мало, лице кое продава шетајќи по село, пазар и слични места, торбар, праматар 2. галантерист, лице кое продава галантерија, стока

Џеваерџи < *прек.* Џеваерџи < *тур. им.* cevahirçi: јувелир, трговец со скапоцени камења

Целепов < *прек.* Целеп < *тур. им.* celer < *арап.:* целеп, трговец со добиток (за колење)

Шарланџиев, Шарланџиева, Шарланџиов < *прек.* Шарланџи, -ја < *тур. нар. гов. им.* şırlağan: сусамово масло + *анал. тур. суф.* -ci: шарлаганџија, лице кое прави или продава сусамово масло.

⁴ Ѓоргиев, Драги. (1997). *Скопје од турското освојување до крајот на XVIII век.* Институт за национална историја – Скопје, 81-82.

3.5. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат занаетчиска дејност се однесуваат на една цела серија занаети што навлегле или се интензивирале со освојувањето на овие простори од страна на Османлиите. Разновидноста на занаетите дава претстава за нивното значење, вредноста и за развојот на општеството во тој период. При ова треба да се има предвид дека муслиманите имале предност во занаетчиската дејност, а некои занаети во определени периоди и области биле привилегија само на муслиманите. Марко Цепенков во своите записи вака го опишува еснафскиот живот во Прилеп: „Кај нас има 30 еснафи, поистакнатите од кои се: табачкиот, терзискиот, кантарџискиот, казанџискиот и кожуварскиот. Табачкиот еснаф кај нас е само од Турци, бидејќи не примаат да се учат чираци Бугари. Исто и налбатите се само Турци до денеска. До пред години и берберите беа само Турци, но сега веќе има и Бугари. Исто така и кафеџискиот еснаф“⁵ Од ова може да се заклучи дека занимавањето со занаетчиство претставувало приоритет и се карактеризирало со почит и со голем углед. Развојот на занаетчиството придонесол за оформување на еснафски организации. За раководител на еснафот се одбирал кџаџа што бил исклучиво муслиман и уживал углед на одличен мајстор. Во поглед на одлуките за производство и за продажба на стоката, водечки збор имале мајсторите што биле муслимани. Немуслиманските занаетџии многу тешко влегувале во членството на еснафот. Тоа станало причина за промена на вероисповедта и за премин во муслиманска вероисповед. Но во некои области има случаи, во раководењето на еснафот, освен кџаџа-муслиман да биде вклучен и угледен мајстор-немуслиман. Оваа состојба на организирање на еснафот, Марко Цепенков вака ја опишува: „Над сите еснафи имаше еден устабашија Турчин, еден кџаџа од турскиот терзиски еснаф и еден устабашија од бугарските терзии“⁶ Раководителите на еснафот ги решавале проблемите и споровите на еснафите, ја координирале и ја раководеле нивната дејност. Според Цепенков еснафите имале и свои еснафски закони што строго ги почитувале. Побогатите муслимански и христијански занаетџии давале учество во изградба и во обновување на разни објекти. Долуизложените турцизми во македонските презимиња изразуваат богатство од разновидни занаетчиски дејности:

Абаци, Абациев, Абацијева, Абациоски < прек. Абаци, -ја < тур. им. abacı: абација, лице кое изработува или продава груба волнена ткаенина наречена аба и облека од аба

Алач, Алачева, Алачка, Алачков, Алачова, Халачев < прек. Алач, Алачко, Халач < тур. им. hallaç < арап.: дрндар, лице што развласува памук

Арабаџиев, Арабаџиска, Рабаџиевски, Рабаџиски < прек. Арабаџи, -ја; Рабаџи, -ја < тур. им. arabacı: 1. арабаџија, колар, возач на кола, превозник со кола 2. изработувач или продавач на кола

Асарџиев < прек. Асарџи, -ја < тур. им. hasırcı: плетач или продавач на слама

Асенчарева, Асенчаров, Асенчарова < прек. Асенчар < тур. им. hasse: асе, вид памучно платно + мак. суф. -ар: разг. асенчар, лице кое произведува или продава вид памучно платно (асе)

Астарџиев, Астарџиева < прек. Астарџи, -ја < тур. им. astar < пер.: постава + анал. тур. суф. -сі: астарџија, произведувач или продавач на постави

Бакарџиев, Бакарџиева < прек. Бакарџи, -ја < тур. им. bakırcı: изработувач или продавач на бакарни садови

⁵ Цепенков, Марко. (1980). *Македонски народни умотворби*. Том 10. Македонска книга и Институт за фолклор – Скопје, 17.

⁶ Цепенков, Марко. (1980). *Македонски народни умотворби*. Том 10. Македонска книга и Институт за фолклор – Скопје, 18.

Басмациев < *прек.* Басмаци, -ја < *тур. им.* basması: произведувач или продавач на басма, платнар

Батанциев, Батанциовски, Батанциоска < *прек.* Батанци, -ја < *тур. им.* battaniye < *арап.:* + *тур. суф.* -сі: произведувач или продавач на дебели волнени покривки како јамболии, кебиња и сл., валавничар

Бичкациоски < *прек.* Бичкаци, -ја < *тур. им.* bıçkısı: бичкиџија, пилар, сечач на штици

Бојаци, Бојациев, Бојациеска, Бојацијан, Бојациска < *прек.* Бојаци, -ја < *тур. им.* boyası: бојација, лице што продава боја или бојадисува

Гајдарџиски, Гајдациев, Гајдациева < *прек.* Гајдарџи, -ја; Гајдаџи, -ја < *тур. им.* gaudacı: гајдар, свирач или изработувач и продавач на гајда

Герамитџиоски, Герамитџиевски, Керамитџиев, Керамитџиевски, Керамитџиев, Керамитџиева, Керамитџиев, Кермитџиев, Кирамитџиев, Киримишџиски, Кирмитџиски, Кирмитџиевски < *прек.* Герамитџија; Герамитџија; Керамитџи, -ја; Керамитџи, -ја; Керамитџи, -ја; Керамитџи, -ја; Кермитџи, -ја; Кермитџи, -ја; Кирамитџи, -ја; Киримишџи, -ја; Кирмитџи, -ја; Кирмитџи, -ја < *тур. им.* kiremitçi: ќерамидџија, произведувач и продавач на ќерамиди

Демарџиев, Демерџиев, Демирџиски, Димирџиев < *прек.* Демарџи, -ја; Демерџи, -ја; Демирџи, -ја; Димирџи, -ја < *тур. им.* demirci: железар, ковач

Дерменџиев, Дерменџиски, Дермеџиева < *прек.* Дерменџи, -ја < *тур. им.* değirmenci: воденичар, мелничар

Јорганџиевски, Јорганџиевски < *прек.* Јорганџи, -ја < *тур. им.* yorgancı: јорганџија, изработувач или продавач на јоргани

Казанџиева, Казанџиоски, Казанџиска < *прек.* Казанџи, -ја < *тур. им.* kazancı: казанџија, изработувач или продавач на казани

Калаџи, Калаџиев, Калаџиевска, Калаџиески, Калаџиовски, Калаџиска < *прек.* Калаџи, -ја < *тур. им.* kalaycı: калаџија, лице што калаисува

Калемџиев, Калемџиевски < *прек.* Калемџи, -ја < *тур. им.* kalem + *анал. тур. суф.* -сі: изработувач или продавач на моливи, макари и сл.

Калапакџијан < *прек.* Калапакџи, -ја < *тур. им.* kalpakçı: калпакџија, изработувач или продавач на капи од нестрижена кожа што се наречени калпаџи

Кантарџи, Кантарџиева, Кантарџиоски, Кантарџиски < *прек.* Кантарџи, -ја < *тур. им.* kantarcı: кантарџија, изработувач и продавач на кантари или лице што мери со кантар на пазар

Катранџиев, Катранџиева, Катранџиски < *прек.* Катранџи, -ја < *тур. им.* katrancı: катранџија, произведувач или продавач на катран

Кафтанџиев, Кафтанџиева < *прек.* Кафтанџи, -ја < *тур. им.* kaftancı: изработувач на машка горна долга облека, вид долго палто што е наречено кафтан

Киранџиев, Кираџиева, Кираџиска, Кираџов, Кириџиевски, Кириџовски < *прек.* Киранџи, -ја; Кираџи, -ја; Кириџи, -ја < *тур. им.* kirası: кираџија, наемен превозник

Кувенџиев, Кујумџиева, Кујунџиев, Кујунџиев, Кујунџиска, Кујунџич, Куменџиевски < *прек.* Кувенџи, -ја; Кујумџи, -ја; Кујунџи, -ја; Куменџи, -ја < *тур. им.* kuyumcu: кујунџија, златар

Кундурџиев < *прек.* Кундурџија < *тур. им.* kunduracı: кондурџија, чевлар

Ќурџиев, Курџиев, Курџиев, Ќурџиевски, Ќурџински, Ќурџиевска, Ќурџиоски, Ќурџиска, Чурџиоски < *прек.* Ќурџи, -ја; Курџи, -ја; Курџи, -ја; Ќурџи, -ја; Ќурџа; Чурџија < *тур. им.* kürkcü: ќурџија, чурџија (*дијал.*), крзнар, кожувач, изработувач или продавач на кожуви

Маранџозов < *прек.* Маранџоз < *тур. им.* marangoz < *грч.:* столар, дрводелец

Мумициев, Мумциев < *прек.* Мумици, -ја; Мумци, -ја < *тур. им.* mumcu: свекар, произведувач или продавач на свеќи

Пајтонциев, Пајтонциски < *прек.* Пајтонци, -ја < *тур. им.* paytoncu < *фран.* < *грч.*: пајтонција, возач на пајтон

Пакетчиев < *прек.* Пакетчи, -ја < *тур. им.* paket + *анал. тур. суф.* -çi: изработувач и пакувач на пакети

Папучиев, Папуциев, Папуциска < *прек.* Папучи, -ја; Папуци, -ја < *тур. им.* rabuṣcu < *пер.*: кондурација, чевлар, произведувач или продавач на чевли

Самарци, Самарциевски, Самарциска < *прек.* Самарци, -ја < *тур. им.* semerci: самарција, произведувач или продавач на самари

Сапонциски, Сапунжиева, Сапунчиев, Сапунција, Сапунциоски < *прек.* Сапонци, -ја; Сапунжија, Сапунци, -ја < *тур. им.* sabuncu: сапунција, произведувач или продавач на сапуни

Табаков, Табаковски < *прек.* Табак < *тур. им.* tabak < *арап.*: кожар, штавар, лице кое обработува кожа со специјална течност штава

Тарунциоски, Тарунциски < *прек.* Тарунци, -ја < *мак. им.* таруна (тркалеста штица на која се меси леб) + *анал. тур. суф.* -ci: тарунција, лице кое прави таруни

Таушанов, Таушановска, Таушански < *прек.* Таушан < *тур. им.* tavşan: столар, резбар, копаничар

Тенекечиев, Тенекечиева, Теникичиев < *прек.* Тенекеџија, Теникиџија < *тур. им.* tenekeci: теникиџија (*дијал.*), тенекеџија, лимар, лице кое прави или продава садови и други предмети од лим

Терзе, Терзиев, Терзијански, Терзијовска, Терзин, Терзиска, Терзоски < *прек.* Терзе, Терзија, Терзијан, Терзи, -ја < *тур. им.* terzi < *пер.*: терзијан (*дијал.*), терзија, шивач, кројач

Туфекчиев, Туфекчиев, Туфекчиева < *прек.* Туфекчи, -ја; Туфекци, -ја < *тур. им.* tüfekçi: туфекчија (*арх.*), пушкар, произведувач, поправач или продавач на пушки

Ќумурчиев, Ќумурциска < *прек.* Ќумурци, -ја < *тур. им.* kömürçü: 1. ѓумурџија, произведувач или продавач на ѓумур 2. работник кој носи ѓумур на огништето во брод, фабрика и сл.

Чаракчиев < *прек.* Чаракчи, -ја < *тур. им.* çarıkçı: опинчар, изработувач или продавач на опинци и сандали од сурова кожа

Черчиевски < *прек.* Черчи, -ја < *тур. им.* çerçevesci: лице што изработува рамки и врши нивно урамнување

Чесманциски, Чесмациски, Чешмачиев, Чешмециски < *прек.* Чесманџија, Чесмаџија, Чешмаџија, Чешмеџија < *тур. им.* çeşme < *пер.*: чешма, извор + *анал. тур. суф.* -ci: чесманџија, чесмаџија, чешмеџија (*дијал.*), чешмаџија, изработувач на чешми.

3.6. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат земјоделска дејност се однесуваат на оние дејности што се најкарактеристични за ова поднебје. Одгледувањето на житни и градинарски култури било неопходно за опстанокот на населението. Благодарение на поволните климатски услови развиено било и овоштарството.

Амбарчиев < *прек.* Амбарци, -ја < *тур. им.* ambarcı: магационер, лице кое ги става и ги чува плодовите на житните растенија во амбар

Бавчанчиев, Бавчаровски, Бафчанчиев, Бахчаванова, Бахчевански, Бахчеванчиев, Баштованова, Башчарева, Бефчанчиев < *прек.* Бавчанци, -ја; Бавчар, Бафчанци, -ја; Бахчаван; Бахчеван; Бахчеванци, -ја; Башчар; Бефчанци, -ја < *тур. им.* bahçeci, bahçıvan < *пер.*: бавчанџија, градинар, лице што одгледува и продава градинарски растенија

Бостанчиев < *прек.* Бостанци, -ја < *тур. им.* bostancı: бостанџија, градинар
Булгурчиев < *прек.* Булгурџи, -ја < *тур. им.* bulgurcu: произведувач и продавач на пченица

Емивчева < *прек.* Емивче < *тур. им.* uemişçi: продавач на овошје

Тутунчиев, Тутунџиски, Тутунџиоски, Тутунџиски < *прек.* Тутунџи, -ја < *тур. им.* tütünçü: тутунџија, произведувач или продавач на тутун

Чифчиев < *прек.* Чифџија < *тур. им.* çiftçi < *пер.:* земјоделец

Во презимињата со мал број примери се застапени турцизмите поврзани со сточарството како значајна гранка на земјоделството, а со единечни примери се забележуваат пчеларството и птичарството како гранка на сточарството. Пр.

Џабазова, Џамбаз, Џамбазов, Џамбас, Џамбаска < *прек.* Џамбаз, Џамбас < *тур. им.* sambaz < *пер.:* одгледувач, дресер или препродавач на коњи

Катарчиев, Катарџиев < *прек.* Катарџи, -ја < *тур. им.* katırcı: одгледувач или издавач под кирија на мулиња

Таукчиев < *прек.* Таукџи, -ја < *тур. им.* tavukçu: 1. одгледувач на кокошки 2. продавач на кокошки

Балчиев, Балчиева, Болчиев < *прек.* Балџи, -ја; Болџи, -ја < *тур. им.* balcı: пчелар, произведувач или продавач на мед

Доганџиска, Доганџиски, Дуганџиева < *прек.* Доганџи, -ја; Дуганџи, -ја < *тур. им.* doğançı: соколар, одгледувач на соколи, ловец со соколи.

3.7. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат услужни и сервисни дејности со сместување и со храна ги опфаќаат пред сè објектите и прехранбените продукти типични за ориенталната култура. Еден дел од овие објекти, како што се ановите и денес пленат со својата убавина, а ориенталните специјалитети и денес се применуваат во слаткарниците, во пекарниците и во домашни услови. Разновидните услужни и сервисни дејности се застапени во следниве презимиња:

Алвациев, Алвацијоски, Алвациоска < *прек.* Алваци, -ја < *тур. им.* helvacı: алвација, лице кое произведува или продава алва

Анциев, Хандџиски, Хандџиски, Ханџика, Ханџиска < *прек.* Анџи, -ја; Ханџи, -ја; Хандџи, Хандџи, Ханџика, Ханџи, -ја < *тур. им.* hancı: анџија, ханџија, лице кое поседува ан, сопственик на ан, гостилничар

Ахчиев, Ахџиска < *прек.* Ахџи, -ја; Ахџито < *тур. им.* ahçı, aşçı: готвач, гостилничар

Бозациев, Бозаџиски < *прек.* Бозаџи, -ја < *тур. им.* bozacı: бозаџија, произведувач или продавач на боза

Бурекџиски < *прек.* Бурекџи, -ја < *тур. им.* börekçi: бурекџија, произведувач или продавач на бурек

Касапинов, Касапинова < *прек.* Касапин < *тур. им.* kasap < арап.: касап, месар, колач

Кафенџија, Кафеџиев, Кафеџиска < *прек.* Кафенџи, -ја; Кафеџи, -ја < *тур. им.* kahvesi: кафеџија, произведувач, приготвувач или продавач на кафе

Меанџиев, Мејанџиева, Механџиев, Механџиски < *прек.* Меанџи, -ја; Мејанџи, -ја; Механџија < *тур. им.* meyhanesi: меанџија, крчмар

Симидџиоски, Симитџиева, Симитџиески, Симитџиевски, Симичиев, Симиџиев < *прек.* Симидџија, Симитџија, Симитџија, Симиџија, Симиџија < *тур. им.* simitçi: симитџија, произведувач или продавач на симити

Ушакова < *прек.* Ушак < *тур. им.* uşak: слуга

Фурнаџиска, Фурнаџиски < *прек.* Фурнаџи, -ја < *тур. им.* fırıncı: фурнаџија, пекар, произведувач или продавач на леб и бели печива

Хамалциев < *прек.* Хамалци, -ја < *тур. им.* hamal < *арап.:* носач

Шекерциев, Шекерциева, Шекерци, Шекерциев < *прек.* Шекерци, -ја < *тур. им.* şekerçi: шекерџија, произведувач или продавач на шеќер и шеќерни производи како шеќерче, бонбони, лижавчиња и сл.

Церах < *прек.* Церах < *тур. им.* cerrah < *арап.:* 1. хирург, оператор, лекар кој прави операции 2. *мак. арх.* церах, лице кое лекува помали рани, народен лекар.

3.8. Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат транспорт се однесуваат на оние дејности што биле од големо значење во минатото. Пр.

Ѓемициев < *прек.* Ѓемици, -ја < *тур. им.* gemici: коробар, сплавар, бродар, морнар, морепловец

Салциев, Салциевски < *прек.* Салци, -ја < *тур. им.* salcı: скелеџија, лоткар, човек што вози каик при преоѓање на река.

4. Заклучок

Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност, даваат богата панорама на стопанските и на вонстопанските дејности во минатото. Од сите дејности најмногу е застапена динамичната занаетчиска дејност којашто буди носталгија. Многу од овие дејности ја изгубија трката и борбата за работа во услови на развиена технологија и стопанство, но еден дел од нив, по старите чаршии, сè уште жилаво се бори за својот опстанок.

Македонските презимиња што содржат турски елемент ги изразуваат следниве 122 разновидни дејности што ќе останат како траен пишан спомен во презимињата: *абација, авukat, ага, ајан, ајтар, алач, алвација, алиф, амбарџија, аџија, арабација, асарџија, асенчар, аскелија, астарџија, ахџија, аџија, бавчанџија, бајрактар, бакалин, бакарџија, балџија, басмаџија, батанџија, бекчи, бичкаџија, бозација, бојаџија, бостанџија, булгурџија, бурекџија, гаваз, гајдација, демирџија, дервиш, дерменџија, доганџија, ѓемиџија, емивчи, јазација, јорганџија, казанџија, кајмакам, калаџија, калапакџија, калемџија, кантарџија, касапин, катарџија, катранџија, кафеџија, кафтанџија, кевил, керамитџија, кираџија, конзул, кујумџија, кундурџија, марангоз, меанџија, мумџија, пазарџија, пајтонџија, пакетџија, папаз, папуџија, пијаде, салџија, самарџија, сапунџија, сараф, сејмен, сердар, симитџија, симсар, субаша, суварија, сурлаџија, табак, талимџија, тамбурко, тапанџија, тарунџија, татар, таукџија, таушан, таџер, терџија, телеграфџија, тенекеџија, терџуман, топџија, тутунџија, туфекџија, туџар, кехаја, корвезир, кумурџија, куркџија, ујунџија, ушак, фурниџија, хамалџија, ханџија, чаракџија, чауш, челебија, черџија, чешмаџија, чифџија, чорбаџија, џаган, џамбаз, џандар, џинџе, џеваџија, џевалек, џелат, џелеп, џерах, шарланџија и шекерџија.*

КРАТЕНКИ

<i>анал.</i>	по пат на аналогиија	<i>им.</i>	именка
<i>арап.</i>	арапски	<i>ист.</i>	историја
<i>арх.</i>	архаично	<i>мак.</i>	македонски
<i>грч.</i>	грчки	<i>нар.гов.</i>	народен говор
<i>дијал.</i>	дијалектологија	<i>осман. тур.</i>	османско турски

<i>пер.</i>	персиски	<i>суф.</i>	суфикс
<i>прек.</i>	прекар	<i>тур.</i>	турски
<i>разг.</i>	разговорно	<i>фран.</i>	француски

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Akalın, Halûk Şükrü. Toparlı, Recep. Gözaydın, Nevzat. Zülfikar, Hamza. Argunşah, Mustafa. Demir, Nurettin. Aksu, Tezcan Belgin. Gültekin, Beyza. (2009). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları-Ankara.
2. Aysan Adviye, Tuncay Selma. (1997). *Kadın-Erkek Adları Sözlüğü*. Doruk Yayıncılık – Ankara.
3. Ayverdi, İlhan. Topaloğlu, Ahmet. (2007). *Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Yayınları-İstanbul.
4. Demiray, Kemal. (1994). *Temel Türkçe Sözlük*. – İnkılâp Kitabevi – İstanbul.
5. Димитровски, Тодор. Корубин, Благоја. Стаматоски, Трајко. (1986). *Речник на македонскиот јазик*. – Македонска книга – Скопје.
6. Ѓоргиев, Драги. (1997). *Скопје од турското освојување до крајот на XVIII век*. Институт за национална историја – Скопје.
7. Коробар, Белчева Марија. Митков, Маринко. Стаматоски, Трајко. (1994). *Речник на презимињата кај Македонците*. Том 1. Институт за Македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.
8. Иванова, Олга. Коробар, Белчева Марија. Митков, Маринко. Стаматоски, Трајко. (2001). *Речник на презимињата кај Македонците*. Том 2. Институт за Македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје.
9. Цепенков, Марко. (1980). *Македонски народни умотворби*. Том 10. Македонска книга и институт за фолклор - Скопје.

Marija LEONTIC

TURCISMS IN MACEDONIAN SURNAMES WHICH EXPRESS ACTIVITY

(Summary)

Turcisms which have entered into the Macedonian language in the 14-19 century, besides being a reflection of a new civilization and culture, also paint a picture of the socially-political, economic, cultural-educational and social conditions in the Ottoman Empire. We can trace this through the turcisms in Macedonian surnames which express activity.

We can classify the turcisms which express activity into: surnames which express non-economical activity (administrative-judicial and banking, military, spiritual) and surnames which express economical activity (trade, artisanship, agricultural, accommodation and catering services, transport). Turcisms which express activity allow us to look more closely into the dynamic economical life of that time, and simultaneously have remained as a written memory in the surnames.

Key words: *turcisms, macedonian surnames, activity.*

Марија ЛЕОНТИЌ

ТУРЦИЗМИ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ПРЕЗИМИЊА ШТО ИЗРАЗУВААТ ДЕЈНОСТ

Айсиџракџи: Турцизмите што се навлезени од 14 до 19 век во македонскиот јазик, освен што се одраз на една нова цивилизација и култура, претставуваат и слика на општествено-политичките, стопанските, културно-просветните и на социјалните околности во Османлиската Империја. Ова може да го проследиме и преку турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност.

Турцизмите во македонските презимиња што изразуваат дејност можеме да ги поделиме на: презимиња што изразуваат вонстопанска дејност (административно-правна и банкарска, војничка, духовна) и презимиња што изразуваат стопанска дејност (трговска, занаетчиска, земјоделска, услужни и сервисни дејности со сместување и со храна, транспорт). Турцизмите што изразуваат дејност даваат богата панорама пред сè на тогашниот динамичен стопански живот, а воедно останаа и како пишан спомен во презимињата.

Клучни зборови: *турцизми, македонски презимиња, дејности.*

1. Вовед

Како резултат на долгиот соживот меѓу македонскиот и турскиот народ, постоеле и има заемни влијанија на сите полиња. Ова особено се согледува во поглед на јазикот, кој со векови се развива на релацијата статичност-динамичност. Статичноста се труди да ги негува и да ги одржува драгоцените национални придобивки на јазикот, а динамичноста станува верификатор со најстрог критериум што се приспособува на духот на промените на своето време. Во една ваква спротив-